

А. І. Кривульченко,
доцент,
Н. М. Кривульченко,
доцент

ТОПОЛОГО-МЕТРИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ТА ОЦІНКА ГЕОГРАФІЧНОГО ПОЛОЖЕННЯ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Географічне положення є важливою початковою ланкою характеристики та оцінки будь-якого регіону. Виходячи з уявлення про регіон, певну територію, як геосистему, підготовка характеристики географічного положення потребує розгляду її метричних та топологічних властивостей, а на їх основі, оцінки геосистеми.

До метричних властивостей території належать (О.Топчієв, 1988) протяжність (відстань, наближеність, віддаленість, площа, об'єм тощо), однорідність (рівноправність будь-яких точок) та ізотропність (рівноправність будь-яких напрямків). Топологічними властивостями території вважаються просторова цілісність, компактність, суміжність, сусідство, орієнтованість, симетрія.

Оцінка геосистем здійснюється за певними критеріями, залежно від поставленої мети. Це важлива, практично значима, досить складна і далеко не вирішена проблема в географії. Традиційні оцінні критерії визначають два види географічного положення – галузеве та інтегральне, а саме: фізикогеографічне, соціальногеографічне, економікогеографічне, екологогеографічне, геополітичне, загальногеографічне тощо.

Враховуючи потреби шкільної практики, охарактеризовано деякі тополого-метричні властивості географічного положення Кіровоградської області та як приклад здійснено фізикогеографічну й геополітичну оцінку області.

Кіровоградська область – одна з 27 адміністративно-територіальних одиниць України. Її площа – 24,6 тис.кв.км. Це суттєво більше, ніж площа деяких добре відомих держав (Кувейт, Ліван) і не на багато менше таких держав як, наприклад, Албанія, Бельгія, Молдова. Кількість населення області становить 1,2 млн.чол. Серед інших адміністративно-територіальних одиниць України за цими параметрами область посідає відповідно 14 і 22

місця. Переважна більшість площі області знаходиться в межах Правобережної України і лише територія біля селища Власівка Світловодського району розташована на лівому березі Дніпра. За характером поверхні область неоднорідна, адже частина її площі – 46,7 тис.га (1,9% площі області) знаходиться в межах акваторії Кременчуцького та Дніпродзержинського водосховищ.

Область має такі крайні точки та їх географічні координати: північна – 49°10'пн.ш., 33°15'сх.д. (Світловодський район, північна частина території смт Власівки), південна – 47°43'пн.ш., 32°08'сх.д. (Бобринецький район, на південь від с.Юр'ївки), західна – 48°18'пн.ш., 29°42'сх.д. (Гайворонський район, на північній захід від с.Котовки), східна – 48°53'пн.ш., 33°54'сх.д. (Онуфрїївський район, на схід від с.Куцеволівки).

Отже, з півночі на південь область простягається на 1°24', а з заходу на схід на 4°12'.

Кіровоградська область має чітко виражену субширотну орієнтованість своєї території, що є її специфічною особливістю серед областей України. Центральна вісь, яка простягається на 335 км через всю область спрямована переважно вздовж паралелі 48°30', відхиляючись в західній частині області на південь (до 20 км) і в східній – на північ (понад 40 км). На цій осі знаходяться Ульяновка, Голованівськ, південні частини міст Кіровограда, Олександрії та Гайворона. Приблизно на цій осьовій лінії Кіровоградщини розташовані такі географічні об'єкти як: в Україні – міста Чернівці, Луганськ, в Західній Європі – Париж, Відень, Мюнхен, в Азії – Улан-Батор, Хабаровськ, в Північній Америці – західний кордон між США і Канадою та о.Ньюфаундленд в Канаді.

Субширотна витягнутість області певною мірою відбивається на різниці місцевого часу, кліматичних особливостях та характерні транспортної мережі. Так, різниця місцевого часу на меридіанах крайньої західної і крайньої східної точок дорівнює 16 хвилинам. В цілому ж територія області як і вся Україна, знаходиться у II поясі часу.

У субмеридіональному напрямку Кіровоградщина простягається на 38 км в західній частині області (Гайворонський район) і на 148 км в центрі області (з північної частини Олександрівського району до крайньої південної точки області, що у Бобринецькому районі). На північному сході область знову звужується і максимальна відстань через Світловодський та

Онуфріївський район становить 90 км.

Порівняно невелике, до 150 км, розміщення території області у меридіональних напрямках, все ж відбивається на деяких кліматичних, ґрунтових особливостях області, характері рослинного покриву, ландшафтах. Співвідношення між субширотною і великою субмеридіональною осями території області становить 2,1.

Кіровоградщина займає центральну частину України, про що свідчить символічний знак, установленний у Добровеличківському районі в 1990 році та приблизно однакова відстань по прямій лінії від крайніх точок області до крайніх (північної, південної, східної) точок держави, відповідно – 356 км, 396 км, 463 км. Певною мірою виключенням є відстань між крайніми західними точками України і області, вона становить 651 км.

Про центральне положення області свідчать і близькі відстані від м. Кіровограда до крайніх точок держави (північної, південної, східної, західної), відповідно – 437 км., 471 км., 588 км., 746 км. Таке положення області є її специфічною особливістю серед адміністративно-територіальних одиниць України.

В межах самої території області центральною точкою можна вважати с. Крупське Кіровоградського району, яке знаходиться в 12 км від обласного центру. Центри України і області розташовані на відстані близько 52 км. Місто Кіровоград займає порівняно вигідне географічне положення по відношенню до крайніх точок області. Відстань обласного центру до крайніх західної і східної точок дорівнює відповідно 186 км та 125 км, а до крайніх північної і південної точок відповідно 102 км і 85 км.

Кіровоградська область межує з шістьма добре розвиненими областями держави: на півночі – з Черкаською (протяжність кордону – 381 км), північному сході – з Полтавською (60 км), сході та південному сході – з Дніпропетровською (230 км), півдні – з Миколаївською (379 км), південному сході – з Одеською (54 км), заході – з Вінницькою (48 км). У північно-східній частині області знаходяться два водосховища – Кременчуцьке та Дніпродзержинське з протяжністю берегової лінії відповідно 60 км і понад 30 км. Крім сухопутних кордонів межі області проходять також акваторії Кременчуцького водосховища, їх протяжність становить 84 км.

Область має досить вигідне положення по відношенню до

природних об'єктів. Вона знаходиться в межах однієї тектонічної структури – Українського щита з його різноманітними, важливими покладами корисних копалин, однієї морфоструктури – Придніпровської височини з її відносно вирівненим рельєфом. В східній і західній частинах області протікають такі крупні водні артерії як Дніпро і Південний Буг. Кіровоградщина розташована порівняно недалеко від Чорного і Азовського морів. Так, від крайньої південної точки області до берега Чорного моря відстань становить 131 км, до берега Азовського моря – 240 км, а від м.Кіровограда відповідно – 215 км і 318 км. Кіровоградщина розташована в межах двох природних зон – лісостеповій і степовій з їх помірним кліматом та родючими ґрунтами.

Кіровоградська область займає вигідне геополітичне положення, що відбивається на її зв'язках з іншими державами.

Відстані від головного ділового центру області – м.Кіровограда до кордонів найближчих держав становлять: до Молдови – 230 км, Румунії – 363 км, Росії – 319 км, Білорусі – 402 км. Крім того, в коло з радіусом до 1000 км від Кіровограда до відомих євразійських столиць входять: Кишинів, Бухарест, Мінськ, Вільнюс, Москва, Варшава, Софія, Анкара, Будапешт, Белград. В коло з радіусом до 1500 км підпадають Рига, Братіслава, Сараєво, Загреб, Тірана, Скоп'є, Відень, Тбілісі, Прага, Єреван, Таллінн, Любляна, Афіни, Берлін, Гельсінкі, а з радіусом до 2000 км входять Стокгольм, Копенгаген, Бейрут, Баку, Рим, Дамаск, Тель-Авів, Амман, Берн, Осло, Багдад, Амстердам.

Тополого-метричні властивості області та ряд оцінних критеріїв дають підстави стверджувати, що Кіровоградська область має сприятливі умови для проживання людей, ведення сільськогосподарської діяльності, розвитку промисловості, формування добре розвинених засобів комунікації.

Література

Топчиев А.Г. Пространственная организация географических комплексов и систем. – К.; Одесса: Вища шк. 1988. – 187 с.